

Introducció

La terminologia d'una ciència és el canemàs que en sustenta el desenvolupament conceptual, i juga un paper primordial en el tractament i la transferència de coneixements. D'aquí la importància que qualsevol activitat científica internacional atorga a la pròpia terminologia, tant en el sentit d'unificar al màxim les denominacions que s'hi utilitzen com les nocions a què es refereixen.

El *Diccionari d'anatomia* que es presenta és la primera obra que recull en català la terminologia essencial d'aquesta branca de la medicina, juntament amb les equivalències en castellà i en anglès. Fins ara, la terminologia anatòmica en català es documentava en obres pluridisciplinàries o en obres especialitzades de divulgació sense el grau d'especificitat d'aquest diccionari.

El diccionari s'adreça tant als estudiants com als professionals de la medicina, amb la confiança que els resulti una eina bàsica de consulta de les denominacions que inclou. Així mateix, serà útil als traductors i correctors d'obres mèdiques, els quals hi trobaran les formes catalanes juntament amb les equivalències castellanes i angleses corresponents, i d'aquesta manera podran contribuir també a la difusió d'una proposta de terminologia unitària en aquesta disciplina.

En aquesta obra de la col·lecció «Diccionaris terminològics» s'ha volgut fer una recopilació dels termes d'anatomia d'ús més generalitzat en les obres científiques, amb l'objectiu de sistematitzar i depurar una terminologia caracteritzada per la profusió de formes sinònimes. En efecte, al llarg de l'elaboració d'aquest diccionari s'ha fet evident l'existència d'una doble nomenclatura anatòmica. D'una banda, la nomenclatura considerada clàssica, utilitzada encara en el nostre àmbit científic i documentada en obres mèdiques, és una terminologia poc sistemàtica i heterogènia. D'altra banda, existeix en l'ús una altra nomenclatura, que es recull en aquest diccionari amb caràcter preferent, formada per una terminologia formalment fidel a la *Nomina Anatomica*, llista de termes llatins que anatomistes de tot el món actualitzen periòdicament, resultat de la necessitat d'una terminologia estandarditzada que faciliti la comunicació entre les comunitats científiques d'arreu del món. Per bé que l'ús d'aquesta terminologia no es pot considerar encara del tot consolidat al nostre país, en l'àmbit universitari es tendeix cap a la difusió i utilització d'aquesta nomenclatura acostada a l'estandarditzada.

La situació terminològica peculiar d'aquest àmbit d'especialitat fa que aquest diccionari s'hagi de considerar una obra de transició. La fixació definitiva de la terminologia dependrà, finalment, de la voluntat que els usuaris d'aquesta àrea tinguin d'acostar-se a les formes que la *Nomina Anatomica* recomana com a preferents.

▼ Metodologia de treball

Per establir una terminologia coherent i compartida entre els científics d'una especialitat és imprescindible poder disposar d'un mètode de treball terminològic que assegurí un resultat al més rigorós i fiable possible.

Els diccionaris d'aquesta col·lecció segueixen la metodologia de recerca establerta pel TERMCAT, l'organisme creat el 1985 amb la finalitat de dirigir i coordinar els treballs de terminologia que es duen a terme en l'àrea lingüística del català i de sancionar-ne i difondre els nous termes, d'acord amb la normativa establerta per l'Institut d'Estudis Catalans. El mètode de treball propugna el seguiment de les fases que es presenten a grans trets a continuació.

▼ Preparació

Una vegada establert l'objectiu de recopilar la terminologia bàsica en català amb equivalències castellanes i angleses, calia fer una primera anàlisi de la realitat professional de l'àrea, tant lingüística (ús real i qualitat de la llengua catalana en aquest àmbit) com bibliogràfica (inventari d'obres en català o en altres llengües, tant obres terminològiques ja editades com manuals universitaris o textos clàssics de lectura obligada), abans de procedir a la selecció dels termes d'anatomia.

Així mateix, va caldre elaborar una estructuració conceptual de la disciplina (arbre de camp) especificant-ne les branques a tractar terminològicament. L'arbre de camp, que es reproduïx a la pàgina 15, és imprescindible per a decidir l'abast temàtic del treball i controlar la pertinència dels termes que s'hi inclouen.

▼ Selecció i buidatge d'un corpus especialitzat

La selecció de termes s'ha cenyit a l'estructuració conceptual de l'arbre de camp, i s'ha basat fonamentalment, pel que fa al grau d'especificitat, en la *Nomenclatura anatómica il·lustrada* de Heinz Feneis, obra considerada bàsica en l'àmbit universitari i fidel, des del punt de vista formal, a la *Nomina Anatomica* oficial.

Pel que fa a la nomenclatura catalana s'han tingut en compte, com a punt de partida, els termes recollits al *Diccionari enciclopèdic de medicina*, els quals s'han tractat d'acord amb els criteris que s'especifiquen en l'apartat de «Revisió i normalització».

▼ Redacció

Cadascun dels termes catalans s'ha consignat en una fitxa terminològica, de disseny estandarditzat, que permet d'incloure les altres informacions pertinents: categoria gramatical, equivalències i sinònims, a més d'altres indicacions de treball (nom llatí, fonts de referència de les informacions, notes, etc.).

Pel que fa a les equivalències castellanes convé remarcar que s'ha consultat principalment, a més de la *Nomenclatura anatómica il·lustrada*, el *Diccionario enciclopédico ilustrado de medicina Dorland* i, pel que fa a les formes angleses, el *Dorland's illustrated medical dictionary*. Val a dir que la denominació llatina ha estat el punt de partida bàsic a l'hora d'establir la correspondència nomenclativa entre les diverses llengües. Així mateix, l'usuari de l'obra observarà que en alguns casos és la denominació llatina la que es recull com a forma equivalent anglesa, atesa la tendència d'aquesta llengua a mantenir la denominació culta com a forma única.

El mètode de treball seguit comporta també relacionar els termes que són sinònims, és a dir, els que comparteixen la mateixa noció, encara que tinguin denominacions diferents, i que poden ser usats indistintament en gairebé tots els contextos.

La teoria terminològica té com a principi tendir a la univocitat, és a dir, que cada denominació correspongui a una noció única i a l'inrevés, per afavorir l'eficàcia comunicativa entre els especialistes i evitar les confusions que poden ocasionar les formes sinònimes i polisèmiques. Aquest principi, però, topa amb les dificultats que suposa el canvi dels usos denominatius establerts, de manera que la pràctica terminològica actual pretén, si més no, defugir els sinònims poc difosos, propis d'un sol autor, per exemple. En el cas de dues o més formes vives i acceptades per la comunitat d'especialistes, se

n'ha proposat una de preferent amb la intenció que, progressivament, els usuaris d'aquest àmbit tendixin a utilitzar-la de forma exclusiva.

S'han considerat formes preferents aquelles que la *Nomina Anatomica* proposa com a oficials, i s'han considerat secundaris aquells termes que, tot i tenir un cert ús en la literatura mèdica vigent, discrepen formalment d'aquesta nomenclatura. Així, per exemple, els termes sintagmàtics formats amb antropònims es consideren secundaris respecte als termes sintagmàtics formats amb elements no antropònims: *conducte de Santorini* és sinònim complementari de *conducte pancreàtic accessori*; *escotadura de Rivinus* ho és de *escotadura timpànica*, etc. El terme *tendó d'Aquilles*, considerat preferent respecte a *tendó calcani*, és una excepció d'aquesta tendència general.

Actualment es fa difícil de concebre un projecte terminològic d'aquestes característiques sense l'ajut de mitjans informàtics per a l'ordenació i el tractament de les informacions. La introducció de totes les dades en un fitxer de treball del BTERM, el banc de dades terminològiques del TERMCAT, ha facilitat la introducció d'esmenes i l'elaboració dels índexs alfabètics.

▼ Revisió i normalització

El treball informatitzat ha estat revisat per terminòlegs del TERMCAT amb l'objectiu de vetllar per la coherència dels criteris aplicats en tots els aspectes del treball (pertinença general i a cadascuna de les branques de l'arbre de camp, segmentació dels termes, etc.), per l'adequació terminològica i lingüística dels termes catalans (ús de sufixos i prefixos, llatínisms, etc.), i per la correcció i exactitud de les equivalències i de les relacions de sinonímia. Els dubtes conceptuals o d'acceptabilitat dels termes catalans han estat consultats a especialistes de la disciplina.

Els principals criteris específics presos respecte als termes catalans són els següents:

- En el cas de formes compostes el primer element dels quals és una forma prefixada culta, o prefixada a la manera culta, s'ha usat el guionet per tal de destacar que la relació entre els elements del compost és de naturalesa copulativa (*lligament acromioclavicular*, *múscul gènio-glos*, *triangle omo-clavicular*). Es manté, doncs, la convenció adoptada per les obres mèdiques catalanes d'usar el guionet per tal de facilitar la comprensió de la noció del terme.

Si la relació entre els diversos elements no és de naturalesa copulativa, el terme es presenta sense guionet (*laringofaringe*).

- Pel que fa a la grafia dels compostos i derivats de mots que presenten etimològicament una *essa* inicial seguida de consonant, s'han seguit els criteris generals aprovats recentment per la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans.

Així, entre d'altres punts, s'estableix que apareix una *e* protètica en compostos i derivats cultes quan el segon element coincideix amb un mot existent en català i el primer és un prefix o una forma prefixada no aliena al català (*artèria subescapular*, *múscul semiespinós*).

- S'ha intentat de sistematitzar i diferenciar l'ús dels sufixos *-oide* i *-oidal*. El sufix *-oide* es reserva per als casos en què l'adjectiu vol indicar «semblant a», «en forma de», mentre que el sufix *-oidal* s'utilitza per a indicar relació amb un d'aquests adjectius acabats en *-oide*.

Així, parlem d'*apòfisi xifoide* (xifo- + gr. *éidos* 'en forma d'espasa'); però, de lligament costo-xifoïdal.

- Els adjectius derivats de termes grecs acabats en *-isi* s'han format amb el sufix *-ari*, *cartílag epifisari*, *fossa hipofisària*. El Consell Supervisor del TERMCAT ha considerat que l'ús del sufix *-al* en aquests casos és conseqüència de la influència de l'anglès.
- Pel que fa a la vacil·lació de les terminacions *-ide*, *-ida*, el Consell Supervisor recomana que els neologismes, o les denominacions no fixades inequívocament per la normativa, es formin amb la terminació *-ida* (*paròtida*, *caròtida*; però, en canvi, *hidàtide*, ja recollit així al *Diccionari General de la Llengua Catalana*).
- Pel que fa a les parelles d'adjectius *lateral/medial*, equivalents a *extern/intern*, i *dorsal/ventral*, equivalents a *posterior/anterior*, s'han prioritzat *lateral/medial* i *dorsal/ventral* perquè s'han considerat semànticament més precisos i, per tant, més adequades en anatomia. Així, s'ha entrat *cos geniculat lateral* i no *cos geniculat extern*, i *fascicle longitudinal dorsal* en lloc de *fascicle longitudinal posterior*.

Es pretén que, a partir del coneixement d'aquests criteris, l'usuari pugui formular correctament en casos anàlegs una proposta neològica que no trobi documentada en aquest diccionari ni en les obres considerades normatives.

■ Presentació

El diccionari que el lector té finalment a les mans, fruit del treball descrit anteriorment, conté 4.499 articles ordenats alfabèticament a partir del terme català. Després del cos del diccionari l'usuari trobarà els índexs alfabètics en castellà i en anglès, i a continuació la bibliografia de buidatge i de referència utilitzada. Convé aclarir que aquesta obra no recull il·lustracions, de gran utilitat en qualsevol obra mèdica, atesa la finalitat únicament lingüística d'aquest diccionari.

L'entrada catalana és precedida d'un número d'ordre. La numeració és única per a tot el treball i correlativa, de manera que el número d'ordre permet de localitzar el terme català també a partir dels índexs castellà o anglès.

La presentació alfabètica dels termes, tant al cos del diccionari com als índexs, segueix en totes les llengües l'ordre seqüencial. Així, s'ha entrat *conducte pterigoïdal* a la lletra «c», i no *pterigoïdal, conducte*. L'ordenació alfabètica segueix el sistema discontinu, en el qual els espais en blanc precedeixen els signes no alfabètics (apòstrofs i guionets), i els signes no alfabètics precedeixen els signes alfabètics. Exemple d'aquesta ordenació, que evita interrupcions dels termes d'una sèrie, és l'ordenació de *escorça cerebral*, *escorça de l'ovari* i *escorça del cristallí*.

Així mateix, tots els termes són en singular, llevat dels plurals lexicalitzats (*annexos*, *genitals*).

Les equivalències en castellà o en anglès, quan n'hi ha més d'una, es presenten per ordre alfabètic.

Pel que fa a les formes sinònimes, s'han establert dos tipus de remissió: entre sinònims complementaris i entre sinònims absoluts. Els sinònims complementaris tenen entrada pròpia i són remesos al terme preferent amb l'abreviatura *veg.*, com és el cas de *disc de Merkel*. En aquest tipus de remissió el terme preferent (*disc tàctil*) inclou totes les equivalències i els termes secundaris que li han estat remesos.

En la sinonímia absoluta, és a dir, quan no ha estat possible considerar que una de les formes era preferent respecte a una altra, com en el cas de *cintura escapular* i *cintura pectoral*, s'han relacionat l'una amb l'altra amb l'indicatiu *sin.* Les equivalències s'han inclòs únicament a l'article que apareix primer alfabèticament (*cintura escapular*). A més, si és el cas que dos sinònims absoluts tenen, a més, un sinònim complementari, aquest es remet únicament al primer sinònim absolut, com ara en el cas de *gangli raquidi*, sinònim complementari de *gangli espinal* i de *gangli sensorial*.

En el cos del diccionari han estat utilitzades les abreviacions següents:

m	nom masculí
f	nom femení
m pl	masculí plural
f pl	femení plural
es	castellà
en	anglès
sin.	sinònim absolut
sin. comp.	sinònim complementari
veg.	vegeu

Equip de treball

L'equip de treball de la fase de preparació i de la primera etapa de buidatge ha estat format per Rosa Ardid, Anna Figueras i Antònia Incógnito, terminòlogues, i per Oriol Ros, llicenciat en medicina. L'establiment definitiu de la nomenclatura i la revisió final de l'obra ha estat a càrrec de Maria Navas i Imma Parellada, terminòlogues del TERM-CAT, juntament amb la inestimable col·laboració del Dr. Víctor Götzens, professor titular d'anatomia de la Universitat de Barcelona i cap del Departament de Ciències Morfològiques i d'Odontostomatologia d'aquesta universitat qui, a més, ha vetllat per la precisió nomenclativa de les remissions i la viabilitat d'ús de les denominacions.

La coordinació de la recerca terminològica de la col·lecció és a càrrec d'Ester Franquesa, cap de la Secció de Terminologia Sectorial del TERMCAT.

Finalment cal afegir que, essent conscients que l'obra que es presenta no ateny la perfecció que hom desitja en qualsevol projecte, agraïrem els suggeriments i les propostes de modificació que contribueixin a millorar-la en un futur.